

EMBERI JOGAINK – MAGÁNJOGI VISZONYOKBAN

Jelentős kérdéseket vet fel a Monori Városi Bíróság ez év nyarán, egy diszkriminatív álláshirdetés kapcsán hozott döntése, mely elismeri, hogy az alkotmány 70/K. §-ára hivatkozva a magánszemély jogosult pert indítani az alkotmányban biztosított alapvető jogai (jelen esetben a hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó alkotmányos joga) érvényesítésére. Az ítélet azonban nemcsak e tekintetben mérföldkő, fontos azért is, mert felhívja a figyelmet az alkotmányos alapjogok közvetlen alkalmazásának lehetőségére, és így az alapjogi bíraskodás terjedelmének kérdésére. Bár az Alkotmánybíróság és a Legfelsőbb Bíróság között az új alkotmány koncepciójának kidolgozása kapcsán létrejött megállapodás értelmében az alapjogi bíraskodás, tehát az alapjogokat érintő konkrét ügyekben való döntés a rendes bíróságok feladata; a bíróságok mindaddig többnyire idézés kibocsátása nélkül utasították el az alkotmány 70/K. §-ára alapított kereseteket. Kevés olyan bírói ítélet létezik, mely elismeri a 70/K. §-án alapuló perindítási jogot, ezen kevesek közül való viszont egy ez évben született, a felsőoktatási intézmények által felállított felvételi követelményekkel kapcsolatos határozatok elleni jogorvoslati lehetőségekről szóló legfelsőbb bírósági döntés¹, melynek vonatkozó része a következőképp szól: „A felperes nem az alkotmány 70/K. §-a szerinti alapjog érvényesítése tekintetében, nem a felvétellel kapcsolatos hátrányos megkülönböztetésben megnyilvánuló jogsértés miatt indított keresetet, így a bírói hatáskör az alkotmány alapján sem állapítható meg”.

Természetesen a monori esetben sem pusztán az alkotmány ezen szakaszán alapuló keresetindításról van szó, azonban azzal, hogy az ítélet rendelkező részében a bíróság megállapította, hogy az alperes jogi személy az 1998. szeptember 18-án közzétett hirdetésével, melyben kifejezetten 25 és 35 év közötti férfit keresett az általa kínált asszisztensi munkakör betöltésére, megsértette a felperes 35 évnél idősebb hölgy „hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó alkotmányos és polgári jogait”, elismerte, hogy a felperes jogosult volt alkotmányban biztosított jogainak bíróság előtti érvényesítésére, többek között az alkotmány 70/K. §-a alapján.

Tény, hogy a magyar alkotmány kifejezetten nem szól arról, hogy kit, illetve kiket tekint az alapvető jogok és kötelezettségek címzettjeinek. A kontinentális jogrendszerekben általánosan elfogadott, és leginkább meghonosodott felfogás szerint ezen alkotmányos jogok kizárólag az állam szerveit kötelezik, az állam intézményei azok, amelyekkel szemben e jogok védelmet kell, hogy élvezzenek.² Nem vitathatóan, az alkotmány XII. fejezetében, illetve az általános rendelkezések között található alapjogok elsősorban az állami szervek beavatkozása ellen jelentenek védelmet. Ez azonban – véleményem szerint – nem zárja ki azt, hogy azok a magánszemélyek, illetve magánszervezetek egymás közötti viszonyaiban is alkalmazhatóak legyenek, továbbá, hogy azokat ne csak az állam szervei, hanem más jogalanyok (természetes személyek, társadalmi szervezetek, gazdasági társaságok stb.) is kötelesek legyenek tiszteletben tartani. Ez egyébként az alapvető jogok alapvető jellegéből is következik, mert hogyan is nevezhetnénk alapvetőnek azokat a jogokat, melyeket kizárólag az állam intézményeivel szemben érvényesíthetünk, és nem számíthatunk bízton arra, hogy azok alapul szolgálnak a magánszemélyek egymás közötti viszonyaiban is?³

Ma már nemcsak az állam szervei gyakorolnak olyan hatalmat, mellyel szemben az emberi jogok védelemre szorulnak. Az állam ugyanis több területen megosztja hatalmát az egyének bizonyos csoportjaival, szakszervezetekkel, politikai pártokkal, vagy más olyan intézményekkel, melyek nem tartoznak szervezen az állami szervezetrendszerbe, de melyek legalább olyan gyakran hagyják figyelmen kívül az emberi jogi megfontolásokat, mint az állam maga. Nem lehet kétségünk afelől sem, hogy a nagy gazdasági befolyással rendelkező nagyvállalatok, sőt kisebb vállalkozások és magánszemélyek is gyakorolhatják oly módon jogaikat, hogy azok nem felelnek meg feltét-

lenül a nemzetközi emberi jogi szten-derdeknek. Minden természetes és jogi személy potenciális jogsértő, nem látom hát indokoltnak az emberi jogoknak kizárólag az állammal szembeni védelmét.⁴

Megítélésem szerint hasonlóképp vélekedik a Monori Városi Bíróságnak a szóban forgó ügyben eljáró bírója is,

MINDEN TERMÉSZETES
ÉS JOGI SZEMÉLY PO-
TENCIÁLIS JOGSÉRTŐ,
NEM LÁTOM HÁT IN-
DOKOLTNAK AZ EM-
BERI JOGOKNAK KIZÁ-
RÓLAG AZ ÁLLAMMAL
SZEMBENI VÉDELME-
T.

hiszen ítéletének indoklásában az alkotmány nők és férfiak közötti egyenjogúságot deklaráló 66. § (1) bekezdése és a hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó 70/A. § (1) bekezdése mellett az alaptörvény 70/K. §-ára is hivatkozik, tudván azt, hogy az előtte fekvő ügyben egy magánszemély és egy gazdasági társaság áll szemben egymással.

A magyar alkotmány XV. fejezetében, a záró rendelkezések között találhatjuk azt a szakaszt, mely alapján maga az alaptörvény, illetve az alkotmányos jogszabályok a társadalom valamennyi szervezetét, minden állami szervet és az állampolgárokat egyaránt kötelezik.⁵ Igaz, az új lengyel alkotmány 8. szakasza, illetve a bolgár alkotmány 5. cikkének (2) bekezdése konkrétan fogalmaz, amikor azt mondja: az alkotmány rendelkezései közvetlenül alkalmazandóak, mégis azt gondolom, hogy a magyar alkotmány fenti szakasza is elégséges alapot nyújt arra, hogy az alaptörvény rendelkezéseit, így többek között a XII. fejezetben foglalt alapvető jogokat és kötelezéseket a nem állami szervezetek és a magánszemélyek egymás közötti viszonyaikban is kötelesek legyenek figyelembe venni és betartani.

Az emberi jogok alkotmányba foglalásának fő célja a jogvédelem, vagyis az, hogy ezen jogok deklarálásával az állam vállalja a területén élők számára az alapvető jogok érvényesülését. Amennyiben ez megvalósul azáltal, hogy az állam törvényhozó hatalma megalkotja ezen alapjogok érvényesüléséhez szükséges jogszabályokat, az egyének, bár lehetősége van rá, nincs szüksége az alkotmány segítségül hívására jogai védelmében. Ha azonban az állami szervek nem tesznek eleget jogalkotó kötelezettségüknek, nem hozzák meg azokat a jogszabályokat, melyek alkalmassak az egyén jogainak védelmére, a magánszemélynek igenis lehetősége kell legyen az alkotmányban biztosított jogai érvényesülése érdekében fellépni a rendes bíróságok előtt. És amennyiben ez csak úgy történhet, hogy magára az alkotmányra alapozza igényét, akkor — véleményem szerint — élnie kell a számára az alaptörvény 70/K. §-ában biztosított lehetőséggel.

A német mintára a magyar alkotmányba került 70/K. § alapján ugyanis az alapvető jogok megsértése miatt keletkezett igények a rendes bíróságok előtt közvetlenül érvényesíthetők. A német alaptörvény vonatkozó szakaszai (19. cikk) a közvetett *Drittwirkung* alapján állnak, melyek szerint az alkotmány rendelkezései a törvények közvetítésével jutnak el a ma-

gánszemélyekhez, illetve magánszervezetekhez. Ezek egymás közötti viszonyaiban ugyanis az alkotmányban biztosított jogok és szabadságok közvetlenül nem alkalmazhatóak. A törvény az, melynek feladata az alkotmányban foglalt alapvető jogok jelentésének kibontása, illetve azok érvényesülésének biztosítása. Ám a német jogban kialakult alkotmányjogi panasz lehetőséget nyújt arra, hogy az Alkotmánybíróság megvizsgálja, hogy a rendes bíróság egy adott

ügyben az alkotmány rendelkezéseit figyelembe véve hozta-e meg ítéletét, melyre a taláros testületnek Magyarországon nincs lehetősége. A magyar szabályozás kizárólag azt teszi lehetővé a magánszemély számára, hogy amennyiben a bíróság vagy más hatóság az ellene folytatott eljárás során alkotmányellenes jogszabályt alkalmazott, ezen jogszabály megsemmisítését, illetve az adott ügyben való alkalmazhatósága megtiltását kérve az Alkotmány-

bírósághoz fordulhasson. Az alkotmányjogi panasz intézménye tehát semmiképpen sem helyettesítheti a rendes bíróság alapjogot érintő konkrét ügyekben való eljárásának jogát.

Történt ugyan kísérlet az Alkotmánybíróság részéről a valódi alkotmányjogi panasz bevezetésére, rögtön a testület működésének második évében. Az 57/1991. (XI. 8.) AB határozatában ugyanis az Alkotmánybíróság a megfelelő jogorvoslatok hiányában és az indítványozó jogséremlere orvoslása érdekében jogerős legfelsőbb bírósági döntést helyezett hatályon kívül. Ez év nyarán ugyancsak az eredményes alkotmányjogi panasz jogkövetkezményeivel kapcsolatban hozott döntést a teljes ülés,⁶ ez esetben azonban az Alkotmánybíróság tartózkodott a bírói ítélet megsemmisítésétől, és a törvényhozóra bízta az alkotmányjogi panasz jogkövetkezményeinek megállapítását. Remélhetőleg a jogalkotó nem fog késlekedni azon jogszabályok megalkotásával, melyek lehetővé teszik, hogy az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panasz kapcsán hozott határozatai valódi jogorvoslatot jelentsenek az indítványozó számára, bár, úgy vélem, hogy ez sem jelentene megoldást azokban az esetekben, amikor az egyén alkotmányos joga nem alkotmányellenes jogszabály vagy hatósági határozat alkalmazása során sérül majd. Ez esetben ugyanis csak egy lehetséges út létezik a magánszemély jogséremlere orvoslására, ez pedig az alkotmány 70/K. §-ára alapított keresetindítás.

Az alkotmány rendelkezéseinek rendes bíróságok általi közvetlen alkalmazása ellen két fontos érv szól.

Az első szerint a közvetlen *Drittwirkung* az egyének és magánszervezetek magánautonómiájának végét jelentené, hiszen bizonyos alkotmányos alapjogok érvényesülése érdekében, mint például a hátrányos megkülönböztetés tilalma, vagy a kifejezés szabadsága, mások alkotmányban biztosított alapjogai (például a vállalkozás szabadsága, emberi méltósághoz való jog) csorbulnának. Ez azonban nem csupán a magánautonómia szempontjából problematikus, vélik a közvetett alkalmazás hívei, hanem azért is, mert egy ilyen típusú korlátozás sértené az alapjogok lényeges tartalmának korlátozását tiltó alkotmányos alapelvet.

A másik gyakran hangoztatott ellenérv arra a veszélyre hívja fel a figyelmet, hogy az alapjogi klauzula közvetlen alkalmazása eredményeképpen a magánjogi rendelkezések helyébe alkotmányjogi elvek léphetnek, és így a magánjog elveszítheti önállóságát.

A következőkben azt próbálom levezetni, hogy álláspontom szerint miért nem jelenti a magánautonómia sérelmét, ha nemcsak az állam szerveit, hanem a magánszervezeteket is kötelezik az alkotmány rendelkezései, jelen esetben az alkotmányos alapjogok, illetve azt, hogy miért nem jelentené a magánjog elkülönülésének végét egy olyan rendszer, mely lehetővé tenné az alkotmány rendelkezéseinek magánjogi jellegű jogviszonyokban való közvetlen alkalmazását.

Nem vitatom a magánszféra sérthetlenségét, és nem gondolom, hogy szükséges, illetve lehetséges lenne akár a természetes, akár a jogi személyeket arra kötelezni, hogy a szigorú értelemben vett magánjellegű viszonyaikban is figyelemmel legyenek az alkotmányos alapjogokra. Az azonban elvárható, hogy attól a pillanattól fogva, hogy a természetes, illetve jogi személyek kilépnek a magánautonómia alkotmány, illetve nemzetközi konvenciók által védett köréből, betartsák az alkotmány és az alkotmányos jogszabályok rendelkezéseit, és ily módon tiszteletben tartásuk – többek között – mások diszkrimináció tilalmával kapcsolatos alapjogait.⁷ Annak meghatározása, hogy hol húzódik a magánszféra és a közszféra közötti határvonal, nem könnyű feladat. Azt gondolom, hogy a köz számára nyitva álló klub, vendéglátóegység, vagy könyvtár tevékenysége semmi esetre sem tekinthető a fenntartó magánszférájába tartozó tevékenységnek, és nem mondható a magánszférába tartozó ügynek megítélésem szerint, ha valamely magánszemély, vagy vállalat „közszolgáltatást”, vagyis bárki által igénybevehető

szolgáltatást nyújt. Ez alapján azt gondolom, hogy azokban az egyébként magánjogi jogviszonyoknak minősülő esetekben, amikor például a természetes, vagy jogi személy vendéglátó üzemet létesít, és nem szolgálja ki a roma kisebbséghez tartozókat, vagy ha állás-, illetve ingatlanközvetítéssel foglalkozik, de nem hajlandó állást vagy lakást közvetíteni bármely kisebbséghez tartozó személyek részére, az alkotmány hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó rendelkezése megsértésének lehetünk tanúi.

Véleményem szerint a monori ügy alperese azzal, hogy hirdetést tett közzé, kilépett a magánszféra által védett körből, következképp a hirdetés megjelentetésekor tekintettel kellett volna lennie az alkotmányban foglaltakra, így többek között a 70/A. § (1) bekezdésben foglalt diszkrimináció tilalomra is.

A magánautonómia kérdését a Monori Városi Bíróságnak a szóban forgó ügyben eljáró bírójának is érinti egy mondat erejéig, amikor ítéletében úgy fogalmaz, hogy „az alperesi nagyvállalatot – még az állás-hirdetés kapcsán is – megillette egy másik alkotmányos alapjog: az alkotmány 13. § (1) bekezdésében biztosított tulajdonhoz való jog.” Véleményem szerint azonban a releváns alkotmányos jog, mely jelen esetben az alperest megillette, nem a tulajdonhoz való jog, hanem az alkotmány 9. § (1) bekezdése lényegi elemének tekintett szerződési szabadság, melyet a magyar Alkotmánybíróság egy 1990-ben született AB döntés⁸ óta tekint alkotmányos jognak. A szerződési szabadság sem mentheti fel azonban a magánautonómiája körén kívül eljáró vállalatot azon kötelezettsége alól, hogy figyelembe vegye az alkotmányban foglalt jogokat, és tiszteletben tartsa a jelentkezők alkotmányban biztosított alapjogait, amikor alkalmazottakat toboroz. A vállalat természetesen eldöntheti, hogy egy meghatározott munkakör betöltésére kit kíván alkalmazni, e döntés meghozatalakor azonban a hatályban lévő alkotmányos szabályokra tekintettel kell lennie, így nem tehet a jelentkezők között olyan megkülönböztetést, mely valamely csoport vonatkozásában hátrányos és önkényes.⁹

Különösen fontos jelen esetben, hogy a szerződési szabadság alkotmányos joga a magyar Alkotmánybíróság egy 1993-ban született döntése értelmében¹⁰ nem tekinthető alkotmányos alapjognak, a taláros testület szavaival élve ugyanis annak „alapjog jellege önálló alkotmányos jogként való felfogásából sem következik.” Ily módon, a monori esetben egy alkotmányos jog, vagyis a szerződési

A VÁLLALAT TERMÉSZETESEN ELDÖNTHETI, HOGY EGY MEGHATÁROZOTT MUNKAKÖR BETÖLTÉSÉRE KIT KÍVÁN ALKALMAZNI, E DÖNTÉS MEGHOZATALAKOR AZONBAN A HATÁLYBAN LÉVŐ ALKOTMÁNYOS SZABÁLYOKRA TEKINTETTEL KELL LENNIE, ÍGY NEM TEHET A JELENTKEZŐK KÖZÖTT OLYAN MEGKÜLÖNBÖZTETÉST, MELY VALAMELY CSOPORT VONATKOZÁSÁBAN HÁTRÁNYOS ÉS ÖNKÉNYES.

si szabadság és a férfiak és nők egyenjogúságára, illetve a Magyarország területén tartózkodó személyek hátrányos megkülönböztetésének tilalmára vonatkozó alapjog áll szemben egymással. A bíróságnak e két jog mérlegelésekor a jelen esetben vitathatatlanul erősebb jog, vagyis a diszkrimináció tilalmára vonatkozó alapjog javára kell döntenie.

Annak megválaszolására, hogy az alkotmányos alapjogok magánjogi viszonyokban való alkalmazásakor a két szembenálló érdek: a sértett magánszemély érdeke, illetve az alapjogot sértő, de szerződéses szabadságával élő magánszervezet érdeke összeütközésekor milyen alapon dönt a bíróság valamely érdek mellett, a német jogirodalomban számos teória létezik.

A Walter Leisner nevével fémjelzett elmélet¹¹ alapján az egyén szerződéses szabadsága az állam által a magánszemélyre, vagy szervezetre delegált olyan jogkör, mely során az egyén szabadon dönthet ugyan a szerződésben foglaltakról, de a szerződés megkötésekor ugyanúgy figyelemmel kell lennie az alkotmányban foglaltakra, mint az államnak jogalkotási feladata ellátása során. Leisner olvasatában az alapjogok egy része, mint például a gondolatszabadság, a törvény előtti egyenlőség vagy a hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó alapjog, abszolút védelmet élvez. Míg az alapjogok másik csoportja (például a véleményszabadság) bizonyos korlátok között érvényesül azzal, hogy ezen alapjogok lényeges tartalma azonban még törvényben sem korlátozható.

Hans Nipperdey nézete¹² alapján viszont nincsenek abszolút érvényesülő jogok, melyek eleve elsőbbséget élveznének a szerződéses szabadsággal szemben. Mindig az adott ügy összes körülményeinek figyelembevételére utal, hogy az egymással szemben álló két érdek közül melyik győzedelmeskedik. Nipperdey álláspontja szerint még nem szerződéses viszonyban, mint a monori ügyben is léteznek egymással szemben álló érdekek, egy ilyen jellegű jogviszonyban is lehetnek vetélkedő alkotmányos jogok mindkét oldalon. A szóban forgó esetben például az egyik oldalon a felperes egyenlő bánásmódhoz való joga áll, a másikon pedig az alperes nagyvállalat szerződéses szabadsághoz való alkotmányos joga.

A monori ügyben eljáró bíró, ha nem is teljesen az előbbieken kifejtett elméleti alapon, de helyes következtetésre jutott akkor, amikor a felperes hátrányos megkülönböztetés tilalmához való jogát ítélte erősebbnek és védelemre szorulónak.

Különös figyelmet érdemel a monori ügyben az a tény, hogy a felek nem egyenrangúak, az alperes nagyvállalat mint lehetséges munkáltató áll szemben a felperessel, aki a per időpontjában – talán pont a

diszkriminatív álláshirdetésnek köszönhetően – nem az alperes alkalmazottja. Ettől függetlenül érintettségé vitathatatlan, hiszen a bíróság által megállapított tényállás szerint, a felperes „érdeklődési célból” felhívta a nagyvállalatot, mivel a munkakör betöltéséhez szükséges kritériumoknak a hátrányos megkülönböztetést tartalmazó követelményeken kívül megfelelt. Előfordulhat, hogy a munkáltatónak ésszerű indoka van a megkülönböztetésre. Abban az esetben például, ha bizonyos munkakört csak speciális adottságokkal rendelkező munkavállaló tölthet be. Ilyen az az eset, ha az uszoda igazgatósága a női öltözőbe kabinosnak kifejezetten női alkalmazottat keres, ekkor ugyanis az alkalmazott neme ugyanolyan alkalmazási feltétel, mint például a taxisofőr esetében a gépjárművezetői engedély. Ekkor is különbséget tesz ugyan a munkáltató a jelentkezők között, de e megkülönböztetés mégsem vezet diszkriminációhoz, a munkáltató magatartását ugyanis ésszerű és igazolható ok indokolja. Más a helyzet azonban akkor, ha a megkülönböztetés valódi oka a munkáltató elfogultsága, az ugyanis sohasem lehet elégséges érv mások alkotmányos jogainak csorbítására.

Érdeemes még szólni a közvetlen alkalmazást elrenzők azon érvéről, mely arra hívja fel a figyelmet, hogy az alkotmányos rendelkezések magánjogi viszonyokban való alkalmazása újabb korlátokat állítana a magánautonómia érvényesülése elé, és mely alapján e megszorítások sérteneék az alapjog lényeges tartalma korlátozását tiltó alkotmányos alapelvet. Ha két egymással szemben álló érdeket kell mérlegelnie a bírónak, vitathatatlanul fennáll annak a veszélye, hogy túlzó vagy egyoldalú döntés születik, vagyis, hogy az egyén alapjogainak lényeges tartalmát a döntés végül indokolatlanul korlátozza. Ez a veszély azonban minden olyan esetben fennáll, ahol általános elvek értelmezése útján vonja le a bíró a következtetéseit, éppen ezért a sérelmes bírói döntés lehetőségét nem tartom elégséges alapnak arra, hogy egyáltalán ne adjuk meg a bíróságoknak a konkrét alapjogi ügyekben való ítélezés jogát.

A közvetlen alkalmazás ellen szólók másik említésre méltó érve azt hangsúlyozza, hogy a *Drittwirkung* illetően értelmezése a magánjog elkülönülésének megszűnéséhez vezethet. Úgy vélem, hogy azok sem gondolják, hogy az alkotmányjog helyettesíthetné a magánjogi rendelkezéseket, akik egyébként az alkotmány rendelkezéseinek közvetlen alkalmazását tartanák helyesnek. Nem arról van szó ugyanis, hogy a bírónak a jövőben alkotmányos klauzulákkal kellene dolgozniuk, sokkal inkább arról, hogy abban az esetben, ha az alapjogok védelme bármely magánjogi ügyben más módon nem biztosítható, vagy azért, mert nem állnak rendelkezésre a megfelelő magánjo-

gi eszközök, vagy mert a törvényhozó elmulasztotta megalkotni azokat a jogszabályokat, melyek elégséges alapot nyújtanának a döntés meghozatalára, lehetőség legyen az alkotmány vonatkozó rendelkezéseinek alkalmazására.

A *Drittwirkung*hoz kapcsolódó, még válaszra váró kérdések az Európai emberi jogi egyezmény rendelkezéseinek és az ahhoz kapcsolódó joggyakorlatnak az értelmezőit és alkalmazóit is foglalkoztatják¹³. Bár az egyezmény 25. cikke¹⁴ kifejezetten a részes államok szervei által okozott jogsértések esetén teszi lehetővé bármely magán-személy, nem-kormányzati szervezet és az egyének csoportja számára az Európai Emberi Jogi Bírósághoz való fordulást, úgy tűnik, hogy az X és Y v. Hollandia ügy¹⁵ után, melynek tárgyalása során a bíróság előtt a holland kormány képviselője elismerte az egyezmény harmadik személlyel szembeni hatályát¹⁶, már nem az a kérdés, hogy az egyezmény rendelkezései alkalmazhatóak-e a magán-személyek egymás közötti viszonyaiban, sokkal inkább az, hogy mely jogok alkalmazhatóak a magánjogi jogviszonyokban, és milyen mértékig.

Azokban az országokban, ahol az egyezmény rendelkezéseit *self-executing* szabályoknak tekintik, vagyis ahol az abban foglalt jogok közvetlenül alkalmazhatóak a nemzeti bíróságok által, a helyzet kicsit egyszerűbb. Amennyiben ugyanis a hazai bíróság ítélete nem felel meg az egyezmény által felállított sztenderdeknek, a döntés a strasbourgi szervek által felülvizsgálható, az állam ugyanis – a bíróság álláspontja szerint – felelősséggel tartozik nemcsak a törvényhozó, a végrehajtó hatalom cselekedeteiért, hanem a bírói hatalom döntéseseiért is. Belgiumban mind az alkotmány rendelkezései, mind az egyezmény bizonyos cikkei közvetlenül alkalmazhatóak a hazai bíróságok előtt¹⁷, és a máltai bíróságok is hivatkoznak az egyezmény cikkeire magánjogi jogviszonyokban. Hasonlóképp, a holland alkotmány első fejezete is nyitva hagyja az egyezmény közvetlen alkalmazásának kérdését, lehetőséget teremtve ezzel a holland bírák számára az egyezmény bizonyos rendelkezéseinek a magánszemélyek egymás közötti viszonyaiban való alkalmazására.

Mivel azonban az egyezmény nem teszi kötelezővé a tagállamok számára rendelkezései hazai jogban való közvetlen alkalmazását, a tagországok többségében az egyezmény, bár a nemzeti jogrendszer szerves része, a rendes bíróságok előtt közvetlenül nem alkalmazható. Ezek az országok is kötelesek ugyanakkor az egyezmény 1. cikke¹⁸ alapján a területükön élők számára biztosítani az I. fejezetben foglalt alapvető emberi jogokat mind az állam intézményei, mind az

egyéb jogalanyok jogsértéseivel szemben. Amennyiben a részes államok ezen kötelezettségüknek nem tesznek eleget, mert nem alkotják meg azokat a jogszabályokat, melyek az egyén emberi jogai érvényesülése érdekében szükségesek, a jogaikban sértettek a strasbourgi bírósághoz fordulhatnak az egyezmény 25. cikke alapján.

Érdekes az a tendencia, amely az egyezmény értelmezői és alkalmazói írásaiban figyelhető meg. Egyre gyakrabban látnak ugyanis napvilágot olyan nézetek és vélemények, melyek az egyezmény harmadik személyre való alkalmazhatóságának bevezetését sürgetik. Dimitrios Evrigenis például az állam területi felelősségéről (*ecological liability*) beszél az Európai emberi jogi bíróság esetjogáról szóló írásában¹⁹. Úgy tűnik számomra, hogy Evrigenis az Egyezmény közvetlen alkalmazhatósága érdekében vezet be a területi felelősség fogalmát, mely alapján a modern állam minden egyes, a területén történő emberi jogsértésért felelősséggel tartozik. Evrigenis a *Young, James és Webster v. az Egyesült Államok*²⁰ ügyet hozza fel példaként elmélete igazolására, amely eset kapcsán a bizottság és a bíróság is arra az álláspontja helyezkedett, hogy az egyezmény bizonyos rendelkezései arra kötelezik az államot, hogy az egyén emberi jogait ne csak az állami szervek önkényeskedéseivel szemben, hanem a magánszemélyek jogsértéseivel szemben is védelmezze.

A *Drittwirkung* elmélete mind Strasbourgan, mind az egyes tagállamokban a jog egy fejlődő területe, nemcsak hazánkra vár tehát a fentiekben felvetett kérdések megválaszolásának feladata. Az alkotmány, illetve az Európai emberi jogi egyezmény rendelkezéseinek magánjogi jogviszonyokban való alkalmazhatóságával kapcsolatos problémák felvetése azonban segítséget nyújthat a hatékony alapjogi bíraskodás megteremtésében.

JEGYZETEK

1. BH 1998. 222.
2. Lásd Sir Francis Vallat (szerk.): *An Introduction to the Study of Human Rights*. London, Europa Publications, 1972. 83–98. o.
3. Lásd még: Kardos Gábor: *Az új alkotmány emberi jogi fejezete*. In: Ádám Antal (szerk.): *Alapjogok és alkotmányozás, az emberi jogok szabályozása az új alkotmányban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet. Halmi Gábor: *Az alkotmány mint norma a bírói jogalkalmazásban*. In: *Fundamentum* 1998/3., 77–79. o.

4. Lásd még: Andrew Z. Drzemczewski: *European Human Rights Convention in Domestic Law. A Comparative Study*, Oxford, Clarendon Press, 1983. 8. fejezet
5. A Magyar Köztársaság Alkotmánya 77. § (2).
6. 23/1998. (VI. 9.) AB határozat. Ismertetését lásd: *Fundamentum* 1998/3. 165. o.
7. Lásd még: Kenneth M. Lewan: *The Significance of Constitutional Rights for Private Law: Theory and Practice in West Germany*. *International and Comparative Law Quarterly* 1968. 17. kötet, 571–601. o.; Evert Albert Alkema i. m., Calr Heymanns Verlag KG, 1990. 35. o., H. Lauterpacht: *International Law and Human Rights*. London, 1950. 340. o.
8. 13/1990. (VI. 18.) AB határozat.
9. A magyar Alkotmánybíróság 61/1992. (XI. 20.) AB határozatában foglaltak alapján ugyanis az alkotmány 70/A. § (1) bekezdése nem bármilyenfajta megkülönböztetést tilt, hanem csupán az emberi méltósághoz való jogot sértő megkülönböztetéseket.
10. 63/1993. (XII. 22.) AB határozat.
11. Kenneth M. Lewan i. m. 574. o.
12. Kenneth M. Lewan i. m. 575–76. o.
13. D. J. Harris–M. O’Boyle–C. Warbick: *Law of the European Convention on Human Rights*. London, Dublin, Edinburgh, Butterworths, 1995. 19–21. o.; P. van Dijk–G. J. H. van Hoof: *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Hága, Kluwer Law International, 1998. 22–26. o.
14. 25. cikk 1. „A Bizottság átvehet természetes személy, nem-kormányzati szervezet, vagy egyének csoportja által az Európa Tanács főtitkárához intézett kérelmeket, ha az említettek azt állítják, hogy a jelen egyezményben meghatározott jogok valamely Magas Szerződő Fél által történt megsértésének áldozatai, amennyiben az a Magas Szerződő Fél, amely ellen panaszt emeltek, ki nyilatkozta, hogy elismeri a Bizottság illetékességét az ilyen kérelmek átvételére. Azok a Magas Szerződő Felek, amelyek ilyen nyilatkozatot tettek, kötelezik magukat arra, hogy semmilyen módon nem akadályozzák e jog hatékony gyakorlását.”
15. Judgment of 25 Mar. 1985, Series A. 91. kötet.
16. A meghallgatáson történeteket lásd Andrew Clapham: *Human Rights in the Private Sphere*, Oxford, Clarendon Press, 1993. 179. o.; Evert Albert Alkema: *The third-party applicability or „Drittwirkung” of the European Convention on Human Rights*. in: Franz Macher–Herbert Petzold (szerk.): *Protecting Human Rights: The European Dimension* 37. o.
17. Lásd például Deweer v. Belgium, Judgment of 27. Febr. 1980, Series A., 135. §.
18. 1. cikk: „A Magas Szerződő Felek biztosítják a joghatóságuk alatt álló minden személy számára a jelen Egyezmény I. fejezetében meghatározott jogokat és szabadságokat.”
19. Dimitrios Evrigenis: *Recent Case-Law of the European Court of Human Rights on Article 8 and 10 of the European Convention on Human Rights*. *Human Rights Law Journal* 1982. 3. kötet, 135–37. o.
20. Judgment of 13 Aug. 1981, Ser. A., 44. kötet.